

Od neolitu do czasów współczesnych

Produkcja soli na terenie Wieliczki ma długą tradycję, której początki sięgają czasów neolitu. W małych naczyniach, na skromnych paleniskach sól była odparowywana już 6000 lat temu czyli jeszcze przed powstaniem piramidy Cheopsa, wiszących ogrodów Semiramidy, kodeksu Hammurabiego i zanim Grecy oblegli Troję, a Homer ułożył swój słynny epos.

W drugiej połowie XIII wieku, po odkryciu złoża soli kamiennej, rozpoczęto wydobycie cennego surowca. W tym samym czasie, gdy Marco Polo podróżował do Chin, górnicy drążyli pierwszy szyb na terenie Wieliczki.

Handel solą był w średniowieczu źródłem ogromnych zysków i prowadzony był na skalę międzynarodową. Dlaczego sól była tak ważna? Nie było innego, równie dobrego sposobu konserwowania żywności – bez soli nie można było długo przechowywać: ryb, mięsa i nabiału. Powszechnie wiadomo, że miasta takie jak Wenecja i Genua wzbogaciły się na handlu solą – ale i w przypadku Polski sól miała niebagatelne znaczenie.

O Kazimierzu Wielkim, czternastowiecznym władcy Polski mówi się, że zastał ją drewnianą, a zostawił murowaną. Rzadziej wspomina się o tym, że nie mógłby tego dokonać – gdyby nie dochody z wydobycia soli, stanowiące wówczas aż 1/3 dochodów skarbu królewskiego. Dzięki wysokim zyskom z soli mógł on ufundować m.in. Akademię Krakowską – pierwszy polski uniwersytet (obecnie: Uniwersytet Jagielloński). Ten sam władca wydał w 1368 roku Statut Żup Solnych, porządkując zwyczajowe prawa związane z produkcją i handlem solą.

W epoce renesansu kopalnia była już słynna w Polsce i poza granicami kraju. Do Wieliczki przybywali pierwsi turyści, aby na własne oczy zobaczyć podziemia. Pierwszym spośród nich, którego znamy z imienia i nazwiska, był genialny astronom, medyk i inżynier – Mikołaj Kopernik. W pismach niemieckich humanistów pojawiły się wówczas pierwsze wzmianki o leczniczym znaczeniu wielickiej soli. W 1644 roku powstała łaźnia żupna – zorganizowany ośrodek leczenia dla górników. Kilkanaście lat wcześniej przybyły ze Szwecji geometra Marcin German nakreślił pierwsze mapy wielickich podziemi.

Zmiana granic z 1772 roku sprawiła, że wielicka Kopalnia na prawie 150 lat przeszła pod zarząd

austriacki. Nowi gospodarze planowali długofalowo rozwój przedsiębiorstwa, dbali o bezpieczeństwo górników, inwestowali również w nowoczesne technologie. Rozpoczęto wydobywanie soli przy użyciu prochu strzelniczego, zastosowano maszynę parową, zbudowaną pod ziemią linię kolejową, a przedsiębiorstwo zyskało własną elektrownię. W 1912 roku uruchomiono nowoczesną warzelnię – która dostarczała znacznie więcej soli niż wyczerpujące się powoli złoża.

Nowi gospodarze potrafili wykorzystać sławę kopalni i poprzez szereg inwestycji sprawić, że stała się ona popularnym w Europie celem zwiedzania. W czasie zwiedzania przygrywała orkiestra, urządzano pokazy fajerwerków i przejażdżki łodzią po solankowym jeziorze.

W okresie rozbiorów Polacy przybywali do Wieliczki nie tylko dla zaspokojenia ciekawości, lecz również „ku pokrzepieniu serc”. Kopalnia stanowiła wówczas symbol dawnej wielkości kraju., a wizyta w solnych podziemiach stała się swego rodzaju demonstracją polskości i przywiązania do idei narodowej.

W 1918 roku, po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, Kopalnia przeszła ponownie pod polski zarząd. Nazwy szybów i podziemnych wyrobisk zmieniono symbolicznie na polskie, np. szyb cesarzowej Elżbiety stał się szybem św. Kingi.

Okres intensywnych zmian nadszedł po drugiej wojnie światowej. Obserwowano wówczas coraz wyraźniejsze wyczerpywanie się złożeń, a jednocześnie stale rosła świadomość kulturowego, historycznego i przyrodniczego znaczenia Kopalni. Pojawiły się wizje przyszłości zakładu, które stanowiły alternatywę dla produkcji i wydobywania soli. Coraz większego znaczenia nabierał także ruch turystyczny – sława wielickiej kopalni rosła, a wraz z nią ilość turystów chętnych do odwiedzenia podziemi.

Odejście od produkcji soli następowało etapami. W roku 1964 całkowicie zakończono w Wieliczce wydobywanie soli kamiennej, na rzecz przemysłowej produkcji soli warzonej metodą mokrej eksploatacji (tę zakończono w 1996 r., dziś sól z Wieliczki powstaje jedynie w efekcie utylizacji słonych wód).

Istotny dla współczesnej historii kopalni okazał się rok 1978, czyli wpisanie na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego UNESCO oraz rok 1992 (wyciek

wody w poprzeczni Mina). Wydarzenia te pokazały, że zabytkowa kopalnia jest bezcennym zabytkiem, który wymaga szczególnej troski i ochrony. W 1996 zapadła decyzja o zakończeniu w Wieliczce przemysłowej produkcji soli. Od roku 1976 podziemna Wieliczka figuruje w rejestrze zabytków, a w roku 1994 została uznana przez prezydenta RP za Pomnik Narodu.

Na przestrzeni dziejów zmienił się sposób myślenia o Kopalni Soli „Wieliczka”, która z zakładu przemysłowego przeistoczyła się w sławną na całym świecie atrakcję turystyczną, miejsce niecodziennych wydarzeń i uzdrowisko.

Dziś najważniejszym celem jaki stawiają przed sobą pracujący tu górnicy jest zachowanie dla przyszłych pokoleń i udostępnienie społeczeństwu pomnika historii i kultury Narodu Polskiego, unikalnego zabytku światowego dziedzictwa przyrody i techniki oraz miejsca kultu. Ich praca jest kontynuacją dorobku dziesiątków pokoleń wolnych, wykształconych górników, których tradycje chcą podtrzymywać i rozwijać.